
Kerék Imre

„MÚLÓNAK LÁTSZIK ÉS ÖRÖK”

Aligha akad alkotó ember, akit munkája végzése közben ne fogna el olykor valami megnevezhetetlen szorongás, nyomasztó közérzet, ha arra gondol: van-e egyáltalán, s mi az értelme küszködésének, sikerül-e valamiképp nyomot hagynia maga után, bármily parányi jelét annak, hogy ő is gyarapította valamivel a nagy egészet, s nem élt egészen hiába? Nem meddő erőlködés-e törekvése a lehető tökéletes teljesítmény elérésére, vagy legalábbis megközelítésére? Miközben naponta szembesülni kénytelen az emberi alkotó szellem legnagyobb, láthatatlan ellenfelével: az Idővel. Miközben tapasztalni, belátni kényszerül, hogy a maguk korában jelentősnek ítélt értékek, remekművek hullanak ki annak szigorú rostáján, olyan alkotások is feledésbe merülnek, jóvátehetetlenül sodródnak a pusztulásba, mint *Leonardo Utolsó vacsora* című freskója, melyet menthetetlenül kikezdett az enyészet. S vajon, nem ugyanez a sors vár-e az emberi szellem minden művére végül, ha arra gondolunk, hogy Földünk élete valamikor elkezdődött s valamikor be is fejeződik egyszer, s ha nagy távlatokban nézzük, kikerülhetetlennek látszik az emberi kultúra végső megsemmisülése is. A művészet nagy alkotói közül sokan szembenéznek ezzel a kérdéssel. *Bartók* írja egyik levelében: „Egészen bizonyos, hogy egy évezred múlva, 10 ezer év múlva munkásságomnak nyoma sem lesz, tán az egész magyar nép és a magyar nyelv örökre a feledésbe süllyedt. Vagy ha még nem akkor, hat később. S mindnyájunk munkájának ugyanez az osztály része.”

Sokat forgatott, kedves költőm: *Áprily Lajos Bibliásan* című szép költeményében, miután a természeti képek sorával illusztrálja az enyészet minden élet semmivé őrlő hatalmát, szomorú konklúzióval zárja a verset: „Én nem vagyok se hal, se kígyó, / az eget úszva nem szelem, / Én nem vagyok se hal, se sólyom, – / És nem marad jelem.”

És mégis! Kell legyen valami biztató vigasz, ami áttemel bennünket a reménytelenség szakadéka fölött, ami arra késztet, hogy ne nyugodjunk bele a megváltoztathatatlanba. E nélkül képtelenek lennénk folytatni munkánkat, minden jóra való törekvésünk értelmét, célját veszítené. Naponta kell, hogy éltesen bennünket az a tudat, hogy mégsem hiábavaló meddőnek vélt küszködésünk. Olyanféle vigaszra gondolok, amit másik nagy költőnk,

Weöres Sándor fogalmazott meg egyik filozofikus ihletettségu versében, mely öröklét és elmúlás dialektikáját sűríti múlhatatlan érvényű sorokba:

Mit eltemet a feledés,
egy gyík-kúszás, egy szárnyverés,
egy rezdület, mely elpörög:
múlónak látszik és örök.

Mert ami egyszer végbement,
azon nem másít semmi rend,
se Isten, se az Ördögök:
múlónak látszik és örök.

Igen, valahogy így. Amit egyszer végbevittünk, semmi sem teheti meg nem történtté. S e tudatot kell, hogy erősítse valami olyanféle hit és bizalom a létezés, a Mindenség iránt, amiről – kétségeit végül is legyűrve – Bartók is ír, fentebb idézett levelét folytatva: „Nem volna valami kellemes munkánkat csupán ezzel a lesújtó tudattal végezni. Ehhez életkedv, azaz erős érdeklődés kell a létező mindenség iránt. Lelkesedni kell azért a szentháromságért, amelyről levelében olyan szépen ír: Ha keresztet vetnék, azt mondanám: A Természetnek, a Művészetnek, a Tudománynak nevében...”

TŰNŐDÉS A SZEMÉLYTELEN KÖLTÉSZETRŐL

Mostanában eltűnődöm gyakorta olvasás közben: nem valamiféle fából vaskarika-e az ún. személytelen költészet, az objektív-tárgyas líra? Létezik-e a költői gyakorlatban tökéletesen megvalósított produktuma a fenti műszavakkal körülírható poézisnek? Vagyis olyan, amely a költő egyéniségét, karakterét, sajátos világszemléletét abszolút értelemben kizárja a vers szövegéből, s teljességgel objektív módon, tárgyiasan tükrözi le a világ dolgait, jelenségeit?

Kísérletezett már effélével Rilke is, sőt, azáltal, hogy műalkotások, vagy más kultúrélmények, pl. a Biblia egyes tablószerű jeleneteinek versbefoglalásával, mondjuk úgy, egyéniségét elrejtve-bújtatva, legfeljebb nagyon közvetetten adva képet érzelmeiről, gondolatairól: igazi remekműveket írt.

Újabb költészetünkben, Babits nyomán, az ő egyes költeményeitől is ösztönözve, legmeggyőzőbben Nemes Nagy Ágnes fejtette ki több ízben

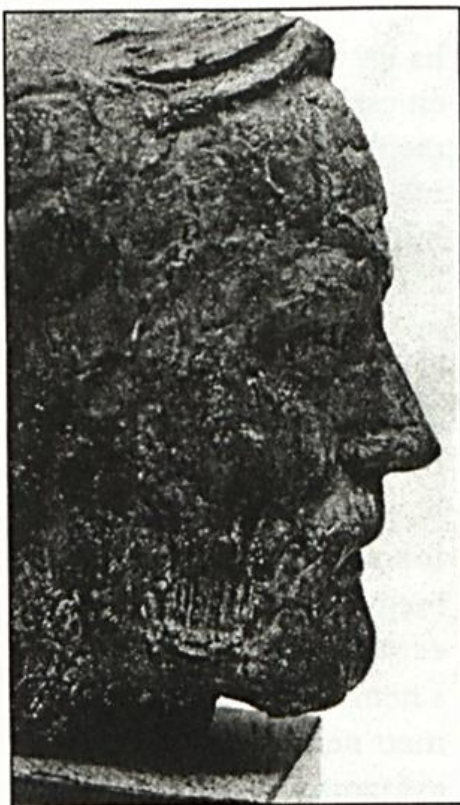
esszéiben az ilyenfajta költészet létezését, s vallotta magát eltökélt hívének. Csakhogy mindazt, amit erről írt briliáns okfejtéssel, azt éppen saját költői termésének java része cáfolja ugyanilyen meggyőzően. Igaz, vannak olyan remek versei, mint *A gejszír*, melyben első látásra pusztán tárgyias-hiteles leírást kapunk egy természeti jelenségről. Amit azonban és ahogyan kifejt a versben, az csupa lefojtott személyesség, amely a költemény végén sűrített erővel, nyíltan kirobban, s a gejszír ezáltal kap erőteljes jelképi jelentést, antropomorf vonásokat, a jelenség konkrétumokkal gazdag érzékletessége mellett vagy ellenére. Vagyis benne van ebben a költeményben Nemes Nagy emberi-költői egyéniségének szinte minden fontos összetevője: műveltsége, természettudományos tájékozottsággal párosuló, józan valóságérzéke, morális tartásának hajlíthatatlansága ugyanúgy, mint a felesleges díszeket, sallangokat a vers testéből eltávolító, hallatlan tömörségre, ökonomikus szövegformálásra törekvő fegyelmezettsége, rendkívüli okossága, s mindezek a karaktervonások a szöveg háttérében észrevétlen hatóerőként munkálva, idéznek elő roppant szuggesztív érzelmi-gondolati hatást az olvasóban.

Ha viszont létezik személytelen költészet – a fentebb mondottak után most nem abszolút értelemben vesszük a szó jelentését, hanem mint az ennek tárgykörébe tartozó költői alkotások fő jellegzetességét hangsúlyozzuk – akkor, mint annyi minden más, előremutató törekvést, ennek csíráit, sőt, remekművekben való megnyilvánulásait már a mi Petőfinknél is megtaláljuk. Olvassuk csak el *Kutyakaparó*-ját. Első benyomásunk az, hogy itt egy teljesen személytelen költeményt olvasunk. A költő nem közöl magáról semmit benne, viszont teljesen hű, szinte szociográfiai hitelű és pontosságú rajzát kapjuk a csárdának, a benne élőknak és a csárda közvetlen környékének, vagyis teljesen tárgyias, konkrét képek sorozatából alkotódik meg a költemény. Mégis: az a mód, ahogyan a tárgyakat és emberi figurákat festi, abban benne van a költő fanyar humora, a különöshöz, a groteszkhez való sajátos vonzalma és emberi, személyes részvéte az elkedvetlenítő lepusztultság, elhagyatottság sivár képei láttán. Szinte Gogol-i korkép ez, hasonló tájakon, vidékeken bolyong az ő Csicsikovja is.

Weöres Sándor tanulóéveinek egyik dolgozatában (reáliskolai VI. osztályos magántanuló volt ekkor) találó ráérzéssel jellemezte Petőfi *Kiskunság* és *Kutyakaparó* című költeményeit, s pontosan a lényegét ragadta meg bennük, mintegy előremutatva Nemes Nagy költői teóriája felé. Mint írja: „a *Kutyakaparó* csupa fagyos merevséget, csupa nyirkos szürkeséget, csupa lehangozót tár elénk. De a költő nem kerül a nyomasztó hangulat hatása alá, tréfálódó és ötletsütögető nevetgéléssel vesz mindent tudomásul és amennyire

belesimul a költő maga is a „*Kiskunság*” egész hangulatába, a maga ép kedélyével, itt annyira kívülálló marad. Milyen mesteri: a költő egy szót sem ír magáról és mennyire ott van az egészséges emberi sajnálkozással minden kép, minden ötlet, minden fordulat mögött... Ebben a két költeményben Petőfi alig írt önmagáról, majdnem tisztán élettelen tárgyokról írt, mégsem lett egyik költemény sem leltárrá. Mint ahogy egy igazi tájképen rajta van a festő egész kedélye, sőt jó vagy rossz napja és percnyi hangulata is, úgy csillog át itt mindenben a költő igazi arca.”

Mindehhez még csak annyit: amennyiben létezik napjainkban személytelen költészet, a szónak nem abszolút, mereven leszűkítő értelmében, akkor az bizony – mint Weöres sorai is igazolják – nem mai találmány. Mint annyi más sem, amit egyes költői irányzatok gyökeresen újnak vélnek reprezentáns alkotóik munkáiban. Modern költészet – értsük akár bármely változatát alatta – meggyőződésem, hogy ősök, elődök nélkül nem is létezhet (az igazán nagy alkotók mindig fel is lelték lelki rokonaikat, őseiket a régiségben, a klasszikusok-hagyományozta örökség műveikbe ötvözésével). Még akkor sem, ha tagadja műveik értékét, vagy egyszerűen nem vesz tudomást róluk, mint előzményekről.

Molnár Péter: Fiatall férfi (1996)